

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAGN OM EN PRÆSTEGÅRDSBRAND i Sjelle Sogn, Framlev Herred, Århus Amt 1710 den 23. Januar.

2. udg. 2013.¹ – *Tilegnes min barndoms store eventyrfortællerske: – min mor, Tove Sommer i Glostrup. – Hun var god til at digte historier, men havde svært ved at genfortælle dem, hvis – eller snarere når - hendes billedhuskende sønner bare aftenen efter ville høre den samme historie igen. - - -*

af Bjørn Sommer .

Et sagn baserer sig på at være et frasagn om en begivenhed, der skal have fundet sted i den historiske virkelighed, hvorimod et eventyr er digt helt igennem, hvis bærende strømpil i fortællingen oftest er en morale.

Skolelæreren i Åle, K. P. Dalin, har meddelt flere sagn til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen. Blandt disse skal her nærmere omtales et, trykt i "Danske Sagn", bind II, som nr. J 175(1893).

"I begyndelsen af forrige århundrede brændte Sjelle præstegård. Ilden var påsat af en pige, der tjente i præstegården. Hun blev brændt for sin udåd på en høj, og der lyste i mange år efter højblus (vættelys) til tegn på pigens uskyldighed. Hun var nemlig bleven forgjort af en student, og det lå i forhekselsen, at hun skulde øve denne misgjærning. Han var bleven så vred på hende, fordi hun var kommen til skade med at brænde hans ene støvle, da hun skulde børste den".

Vi kan straks forvise til skrønernes verden, at pigen skulle være brændt levende for sin udåd. Brandstraffen var nemlig forbeholdt hekseri og som straf afskaffet i slutningen af det syttende århundrede. Om branden oplyser "Wibergs Præstehistorie" III, s. 39 under omtalen af den ottende lutherske sogneprest i Sjelle, følgende:

"23/1 1710 blev der fire gange sat Ild paa Bygningen af en Røgterpige; Vaaningshuset frelstes; til taknemmelig Erindring gav han 100 Rigsdaler til de Fattige".

En af Wibergs kilder, nemlig manuskriptet "Historiske Efterretninger om Præsterne og Præstekaldene udi Aarhus Stift" befinder sig på Det kongelige Bibliotek.

Under Framlev Herred: Sjelle Skiøring og Laasbye Sogne, læser man (fol. 349): "Han gav 100 Rdlr. til de Fattige i Sognet til en taknemlig Erindring for den uformodentlig Redning den bedste Deel af Præstegaarden vederfores i en ulykkelig Ildebrand, som blev paasat 4 gange om Natten mellem d. 23 og 24 Januarii 1710 af en Røgterpige". Nogenlunde det samme læses på fol. 243 under "Donationer", og med den tilføjelse, at "Renten af de 100 Rdlr. skal aarligen uddeles til ny Aars Dag eller i ett nest fravigte inden d. 23 Jan: til fattige almisse lemer i Sielle og anexerede Sogne".

¹ 1. udg. i "Slægt og Stavn" 1986:2, s. 3-7.

Præsten i Sjelle, Skørring og Låsby Sogne, var i 1710 Hr. CHRISTEN MADSEN SOMMER, født i Århus ca. 1654 som søn af Fogedsvend, senere Handelsmand, MADS CHRISTENSEN ²(f. senest 1621 i Århus, død 27/9 1685 i Sjelle) og hustru JOHANNE JENSDATTER) ³(død 13/10 1682 i Århus).

4/8 1679 kaldedes han til Sognepræst i Sjelle, men opnåede først kgl. konfirmation herpå 22/2 1696.⁴ 1708 blev han Herredsprovst og afstod 1716 kaldet til sin søn OTTO CHRISTENSEN SOMMER (død 6/7 1768). Selv døde han 28/10 1720 og blev begravet 6/11 s. år, thi "Historiske Efterretninger ..." angiver den rette dødsdato med forkert årstal (1729) - og "Wiberg" angiver ret dødsår med påviseligt forkert dato ("28/12"), da begravelsesdatoen haves fra kirkebogen. Årstalsangivelsen 1729 må være en skrivefejl for 1720, idet manuskriptet rigtigt hævder, at præsten døde "da han havde været Præst i 42 Aar og Proust i 13 Aar."

I første ægteskab med METTE PEDERSDATTER BREDAL (død før 5/5 1684 i Sjelle Præstegård), en præstedatter fra Dover og Venge sogne,⁵ havde han datteren JOHANNE MARIE CHRISTENSDATTER SOMMER (f. ca. 1677,⁶ død 11/6 1758 i Røgen), gift 1701 med præsten Hr. Søren Ottesen Grønbech i Røgen (1667-31/1 1748).⁷ - I andet ægteskab med IDE MARGRETHE OTTESDATTER HASLUND, (ca. 1654-1738, begr. 15/12, 84 år og 6 dage gammel) havde han børnene OTTO CHRISTENSEN SOMMER (ca. 1687- 6/7 1768), Præst i Sjelle 1716-58; MADS CHRISTENSEN SOMMER (ca. 1688-1755, begr. 17/6 i Bjerre), Herredsfoged i Bjerre og Hatting herreder fra 1725; SEIER CHRISTENSEN SOMMER (ca. 1689-

² Fødselsåret efter Aarh. Stifts Aarb. 1918, s. 45 note 1 (v. Edv. Egeberg). - MADS CHRISTENSEN (f. senest 1621 i Århus, død 27/9 1685 i Sjelle) tog borgerskab i Århus 30/9 1651 som Fogedsvend, og blev 29/9 samme år trolovet og 1/11 1651 gift med JOHANNE JENSDATTER (død 13/10 1682 i Århus), der tjente hos Rådmand i Århus Søren Sørensen Uggelbølle og hustru Margrethe Clausdatter, som gav deres samtykke til brylluppet. Der er en så nøje forbindelse mellem datoerne for trolovelse og antagelse af borgerskab, at man ikke kan være i tvivl om, at der er tale om den samme mand i begge tilfælde. Endnu 17/12 1668 nævnes han i Tingbogen som fogedsvend. Må formodes 29/3 1655 at have boet i Århus Vor Frue Sogn, da han betalte 1 slette daler 1 mark for kvarterringning fra Domkirken for *Mads Christensens Barn ved Vor Frue Kirke* (- venligt meddelt af Kirstin Nørgaard Pedersen efter kirkens regnskab). 13/5 1669 boede han i en ejendom på Vestergade ved Vorfrue Kirkerist, som havde tilhørt Salig **Laurids Jensen Friskuster**. De sidste år i Århus boede han i Studsgade i et hus tilhørende Århus Domkirke (Aarh. St. Aarb. 1834, s. 39). I Kæmnerregnskaberne nævnes han her fra andet kvartal 1671-83. -1675/76 køber Mads Christensen på Studsgade et **lejersted under salig Hans Buntmagers Sted for sig og sin hustru Johanne Jensdatter** (Meddelt af Kirstin Nørgaard Pedersen). -1683 er bådsmandsskatten den eneste, han betaler. 22/3 1683 mødte han som fuldmægtig på Århus Byting på Maren Pedersdatter, Rasmus Madsen Wærns, vegne, hvor Rådmand i Århus Søren Sørensen Uggelbølle aldeles afstod sin iboende gård i Mejlgade til hende. 19/4 1683 opsagde han sit borgerskab, da han var en enlig mand og ville flytte til sin søn i Sjelle (Årh. Borgerskabsprot. 15; S. Nygårds Samlinger). Hustruen nævnes levende i Kop- og Kvægskatteundersøgelsen 1678. Han var 5/5 1684 i Sjelle og benævnes da "fordum Borger og Handelsmand i Aarhus" - samt Christen Sommers "kiære Fader". (Framlev H. Provstis Skpr. 1721, fol. 222) Han døde i Sjelle iflg. et bevaret brudstykke af ligprædiken over ham ("Århus Byfogeds Kæmnerregnskaber. RA" - "Århus Domkirkes Regnskaber" (meddelt ved Kirstin Nørgaard Pedersen, Beder) - "Fragment af Ligprædiken over Christen Madsen Sommers fader" i "Manuscript 58, Aalb. Katedralskoles Bibl. / Det nordjyske Landsbibliotek, Lokalhistorisk Samling", Nytorv 26, 9100 Aalborg (Kopi sendt mig 5/9 2002 fra Flemming Aagaard Winther i Kiel. - Persh. T. 5 Rk. VI, s. 181). - "S. Nygårds Samlinger. RA" - "Personalhistorisk Tidsskrift" 5. R. VI, s. 181 - "Aarhus Stifts Aarbøger" 1934, s. 39. - Flemming Aagaard Winther, Slægten 2008: "Præstehustruen i Lyngaa og hendes familie. En genealogisk undersøgelse", s. 20.). - Forældrene var kapellan ved Århus Frue Kirke 1616-26 Hr. CHRISTEN MADSEN RINGKJØBING og hustru MARGRETHE LAURITZDATTER BORDING eller BORUM (død 1/3 1648) — g. 2 m. TERKEL ANDERSEN (død 1631) og g. 3 m. CHRISTEN JENSEN KIER (Årh. Overformynderes Protokol 1617-1654, 7 b, 8, 34 og 52 b; Østjy. Hjemst. 1944, s. 112; "Hübertz: "Aktstykker.." II, s. 208 ff. - Kirstin Nørgaard Pedersen, 2004: "Herredsfogedslægten" I, s. 26 ff. nr. 11 + s. 64, nr. 53). Ved skiftet efter Christen Madsen 21/9 1626 nævnes børnene efter alder: MAREN CHRISTENSDATTER, MADS CHRISTENSEN, MARGRETHE CHRISTENSDATTER og liden MAREN CHRISTENSDATTER. - I "Mandtal over dennem som har nogen udi Tieneste" 1672 i Århus nævnes Mads Christensen i Studsgade med 1 pige Maren Christensdatter - sikkert en af søstre. - En anden MADS CHRISTENSEN fra Århus, fik 13/11 1656 borgerskab som skipper. - 11/5 1671 nævnes i Århus Tingbog en MADS CHRISTENSEN VANGVOGTER, gift med KIRSTEN NIELSDATTER. - 24/7 1673 nævnes en MADS CHRISTENSEN SMEDESVEND.

³ I boet efter Christen Sommer er flere genstande med initialerne M C S og J J D kombinerede: 2 tinfade (fol. 185 b + 206 a), 8 gammeldags tinfade (fol. 185 b). I dagligstuen står (fol. 186 b) "En rød Malet huul fyrkiste med 3 blaa Jern og navn M C S J J D sammendraget" — i "Grønstuen": "En stor fyrkiste marmoeret og med 5 blaa Jern og navn M C S J J D sammendraget, og med slet låg" — samt: "6 sortbrune Træstole med navn C M S J J D i tværs" • Det sidste er eksempel på en skrivefejl. - Siden 1. udg. er navnet JOHANNE JENSDATTER fremkommet i de mig fra Kirstin Nørgaard Pedersen meddelte kirkeregnskaber, samt i selve ligprædiken over Mads Christensen, som Flemming Aagaard Winther har genfundet i Ålborg og venligt meddelt mig. Da jeg havde søgt efter denne ligprædiken i mange år forgæves, har jeg efterfølgende valgt at meddele dens fulde ordlyd i en tråd på det gamle forum i DIS-Danmark, hvor man kan finde den. Det er dog sørgeligt, at man ved overgangen til et nyt forum i DIS-Danmark har været nødsaget til at lade den igangværende **forskningsdebat** i "gamle forum" slukke ned, sammen med den forældede teknik. Den burde nok rettelig være ført med over i det nye forum, så forskningsgejsten for brugere af DIS-Danmark ikke skulle slukke ned med det gamle forums afgang. - - Ægteparret Mads Christensen og Johanne Jensdatter er første gang indplaceret i forskningen som forældre til Hr. Christen Madsen Sommer i Flemming Aagaard Winther, 2008: "Præstehustruen i Lyngaa og hendes familie", s. 20, ved nr. 6.4. - I sammenhæng med nr. 6.4: IDE MARGRETHE OTTOSDATTER HASLUND, er der et supplement i Kirstin Nørgaard Pedersens artikel i "Persh. T." 2002: 1: "De Torup og de Skanderborg ladegårdsbønder og deres slægt", s. 117 ff. nr. 21, med en rettelse og nogle tilføjelser i "Persh. T." 2005:1, s. 113 f.

⁴ "Jydske Registre" 1696, fol. 78, nr. 22; "Ny Kirkehistoriske Samlinger" IV, s. 443.

9/1 1749, begr. 17/1 i Næsborg), ejer af Skavnsgård i Vindum, men død som forpagter på Tolstrup Nørgård; METTE MARIE CHRISTENSDATTER SOMMER (ca. 1693-15/7 1763, begr. 25/7), g. 6/10 1712 m. Hr. HANS NIELSEN HJERSING, Præst i Skivholme og Skovby; og endelig ELLEN MARIE CHRISTENSDATTER SOMMER (ca. 1696-31/3 1767, død i Høver, Storrिंग sogn), g. 1724 med birkedommer JOHANNES HANSEN SNELL (f. 12/10 1676 på Fyn, død 30/6 1749 i Høver, Storrिंग sogn), enkemand efter 1. ægteskab med CATHERINE ELISABETH LAURIDSDATTER WRAAE (f. 15/5 1689 på Estruplund i Rougsø Herred, Randers Amt, død i Høver 5/12 1721).⁸

Af sønnerne blev Otto optaget på Universitetet 18/7 1704, hvor han fik Ole Rømer som præceptor⁹- og Seier kom dertil fra Horsens Skole 11/7 1711.¹⁰

23/1 1710 var Otto Sommer endnu at betegne som student; men 15/12 samme år blev han cand. Theol. hos faderen. Således er det vel rigtigt at betragte Otto Sommer som den student, der i sin vrede over den brændte stovle skal have forgjort tjenestepigen.

Det ligger ofte i et sagns natur at give sandsynlige forklaringer på ulogiske hændelsesforløb. Dette element i sagnet kan have en historisk kerne. Faktisk var jo en af præstens sønner student på dette tidspunkt. Vi behøver dog ikke at tro på, at pigens handling er motiveret i en situation som den med støvlerne. Dog forsøger man vel ikke at påsætte ild fire gange, medmindre der er tale om en hævnakt?

Kernen i sagnet kan være, at forholdet mellem studenten Otto Sommer og tjenestepigen i omegnen har været omtalt som ansændt. Men dette igen behøver kun at afspejle den rygtedannelse, der er opstået som følge af branden. Vi kommer altså ikke nødvendigvis nærmere en **forklaring** på brandens motiv.

Brandens **følger** derimod er beskrevet i Danske Kancellis Jydske Registre 1710, sag nr. 39, fol. 501-02, hvor Hr. Christen Madsen Sommer d. 5. April bevilges 1 rigsdaler af hver kirke i Århus Stift til sin afbrændte præstegårds bebyggelse: ”F 4 G: a: V: at eftersom Hr. Christen Madsen Sommer ... for os allerunderdanigst haver ladet andrage, hvorledes den 23 Januarii sidst afviget, af hans Tienestepige ANNE NIELSDATTER fire gange på hans Præstegaard skal være Ild antændt, og derved ei alleene 70 bindinger Huus med indenluch. Korn være opbrændt, men hand end og paa en stor deel af hans Løsøre og bohave stor Skade have taget.”

En genpart af Hr. Christens Fundats af 24/1 1710, hvori han skænker 100 rigsdaler til de fattige, findes i ”Skifteprotokol for Framlev Herreds Provsti 1721, fol. 250 f. Heri omtales tjenestepigen som ”røgterpige” og Ide Margrethe Ottosdatter Haslund udtrykkelig som Christen Sommers ”anden Hustru”. Pengene og ansvaret for deres fordeling overgår ved skiftet til sønnen Otto Sommer, der selv senere øger hovedstolen med 100 rigsdaler. Desværre mangler bilagene til ”Jydske Registre 1710”, nr. 39. Venteligt havde man her kunnet finde mere udførlige oplysninger om sagnets hovedperson, røgterpigen Anne Nielsdatter.

I ”Danske Lovs” Sjette Bog, Kapitel 19, Artikel 1 hedder det imidlertid: ”Sætter mand Ild i anden Mands Huus eller Skov med Villie, da er det Mordbrand, og vorder hand tagen derved, have forgjort sin Hals, og enten brændis eller stæglis, og Skaden

⁵ ”Skifteprot. for Framlev H. Provsti” 1721, fol. 222: Forskrivelse af 5/5 1684 fra Christen Madsen Sommer til datteren Johanne Marie Sommer ang. arv efter hendes moder Mette Pedersdatter Bredal. Vidner: Svigerfaderen Hr. Peder Bredal, sognepræst til Dover og Venge, forrige Provst Hr. Niels Madsen Fog i Storrिंग, Stjør og Galten, Kære Svogre Hr. Søren Nielsen i Brabrand, designeret Sognepræst til Brabrand og Løsted, og Hr. Niels (Pedersen) Bredal i Sveistrup, designeret sognepræst til Dover og Venge, ”saa og min Kære Fader Madz Christensen, fordum Borger og Handelsmand udi Aarhus.” - Mette Bredals mor var KAREN NIELSDATTER (Aarh. St. Aarb. 1946, s. 73), en datter af Rådmand i Assens 1658-62 NIELS IVERSEN og hustru BIRGITTE CHRISTOPHERSDATTER (Svend Larsen, 1965: ”Studier over det fynske Rådsaristokrati” II, s. 305). I Christen Sommers bo findes flere genstande med initialerne P F B K N D kombineret.

⁶ 1757 4/2 fik Johanne Marie Sommer, enke efter Hr. Søren Ottosen Grønbech i Røgen, kongelig konfirmation på et af hende oprettet testamente, dateret Røgen 19/10 1756. Ingen livsarvinger. Alt, hvad hun efterlader, skal tilfalde IDE MARGRETHE MADSDATTER SOMMER, en datter af hendes afdøde bror, Herredsfoged Mads Sommer i Bjerre og efterlevende hustru, hvilke har overladt deres nævnte datter til hende – som er 80 år – til hjælp og opvartning, hvilket hverv nævnte datter troligt har røgtet og fremdeles vil vedblive med, hvis hun da ikke med arveladerens samtykke gifter sig (Danske Kancellis Jydske Registre, bind 36, fol. 378, nr. 19. – S. Nygårds Samlinger).

⁷ Skifteprotokollen fol. 225 a oplyser, at siden Søren Grønbechs og Johanne Marie Sommers bryllup 1701 havde hendes fader med renter givet dem i 19 år ialt 244 sletdaler 1 mark.

⁸ Skifte efter Catherine Elisabeth Wraae 1723 9/6 i Skanderborg Rytterdistrikts Skpr., fol. 167 b ff. En søn LAURS SNELL, 10 år gammel, havde til formynder sin morbroder Sr Esche Wraae på Høstermarck. Sønnen døde, - og birkedommer Johannes Snell efterlod heller ingen børn med Ellen Marie Sommer, Hendes søskendebørn nævnes i stort tal som arvinger (S. Nygårds Samlinger. – Nu på nettet). - Epitafium i Storrिंग Kirke: Se ”Danmarks Kirker” XVI:4, s. 2079.

⁹ ”Kjøbenhavns Universitets Matrikel” I-II, s. 298: 18 år gl.

¹⁰ o. anf., s. 358: navnet latiniseret ”Victorinus Sommer”, alder 20 år, Præceptor Henr. Veghorst. - Seier Sommers rette fødselsår har muligvis været 1690. Ifølge angivelsen i Næsborg Kirkebog får man nemlig 1689, men her 1691.

gieldis igjen af hans Gods, og fyrretyve Lod Sølv til den, der Skaden fik, og til Kongen ligesaa, og til Husbonden hans Boeslod.”

Anne Nielsdatters skæbne var altså den at blive halshugget og siden brændt - eller steilet —. Ordene fra “Danske Lov” uddyber altså vor forståelse af sagnets ord om brandstraffen. Højen, hvor det foregik, er desværre ikke nærmere kendt. - - -